

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА КРАЇН СНД

Здійснено порівняльний аналіз конкурентоспроможності і динаміки макроекономічних показників країн СНД у контексті спільних проблем соціально-економічного розвитку та напрямів їх подолання через розробку спільної інноваційної політики.

In the paper the comparative analysis of competitiveness and macroeconomic dynamics indicators of CIS countries in the context of the common problems of socio-economic development and directions to overcome them through joint development of innovation policy was conducted.

Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується наростаючою інтелектуалізацією основних факторів виробництва, де в епоху переходу до інформаційного типу господарювання провідну роль стає відгравати не просто інформація, а саме науково-технічна інформація, це, в свою чергу, обумовлює інтенсифікацію досліджень і розробок (ДІР), зокрема прискорення винахідницької активності, зростання темпів і обсягів комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) [1, с. 29], динамічне підвищення наукомісткості товарів і послуг, що домінують на світових ринках, розгортання міжнародної інтеграції в науково-технічній та інноваційній сферах. На сьогодні інтелектуальні ресурси разом з новітніми технологіями не тільки визначають перспективи економічного зростання, але й відображають рівень конкурентоспроможності країни і їх об'єднань. Зокрема на рівні ЄС її пріоритети конкурентоспроможного розвитку на наднаціональному рівні були оприлюднені у 1993 р. у т. зв. Білій книзі Ж. Делора, де вагоме місце посіли сфера ДІР та сприяння інноваціям [2, с. 280].

Складність і спільний характер проблем, пов'язаних не лише з ринковою трансформацією економік на теренах країн, що входили до складу колишнього СРСР, але й потребами адекватного реагування на глобальні виклики сьогодення, у т.ч. пов'язані з інноваційним розвитком і необхідністю посилення конкурентоспроможності їх економік через спільну узгоджену інноваційну політику та міждержавне співробітництво в інноваційній сфері.

У Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2010 роки в умовах глобалізаційних викликів, що розгля-

далася на парламентських слуханнях у червні 2009 р., серед пріоритетів міжнародного співробітництва в інноваційній сфері розглядалися два головних напрями участі України у міжнародних програмах – під егідою ЄС та країн СНД [2, с. 200]. І якщо співпраця з ЄС в інноваційній сфері для України означає розробку нових програм на умовах, що сформовані в ЄС для країн Центральної та Східної Європи, то у межах СНД за участі України у 2008 р. було розроблено Міждержавну цільову програму інноваційного співробітництва на період до 2020 року. Доцільним є з'ясування передумов і перспектив міждержавного співробітництва країн СНД в інноваційній сфері, розвиток якої має забезпечити підвищення добробуту населення і підвищення конкурентоспроможності цих країн.

Мета статті полягає у визначенні спільних проблем економічного розвитку країн СНД та виявлення напрямів їх співробітництва в інноваційній сфері у контексті підвищення їх конкурентоспроможності.

За визначенням Всесвітнього економічного форуму конкурентоспроможність розглядається як здатність країни досягати постійних високих темпів зростання ВВП на одного мешканця. На початок ринкових реформ у більшості сучасних країн СНД показник ВВП на одного мешканця був близьким або й перевищував (Росія та Україна) показник для світу загалом, що складав 7,1 тис. дол. [3]. Зокрема, в Україні він перевищував середньосвітовий показник у півтори рази, а за рівнем країн ЄС становив половину (таблиця 1).

Таблиця 1. ВВП на одного мешканця, за ПКС*

Країни СНД	ВВП на одного мешканця, тис. дол.				Ранг 2008	Країна	ВВП на одного мешканця, тис. дол., 2008***	Ранг 2008
	1990**	2000**	2005**	2008***				
РФ	13,0	8,0	11,0	16,16	53	США	47,03	6
Білорусь	6,1	5,4	7,8	12,34	66	Австрія	39,65	12
Казахстан	6,7	5,1	8,6	11,56	69	Швеція	37,53	16
Азербайджан	6,9	3,3	5,7	8,96	81	Фінляндія	36,84	18
Україна	10,9	4,5	6,7	7,63	90	Велика Британія	36,57	19
Туркменістан	6,8	4,2	7,9	5,77	99	Німеччина	35,55	21
Вірменія	4,3	2,5	4,4	5,44	103	Японія	34,5	22
Молдова	3,9	1,3	1,9	3,15	125	Франція	34,26	23
Узбекистан	2,1	1,7	2,1	2,61	130	Китай	31,89	25
Таджикистан	2,2	0,9	1,3	1,98	142			

* таблицю складено за матеріалами [3], [4]; ** у цінах і за ПКС 2005 р.; *** у цінах і за ПКС 2008 р.

Тоді як у 2000 р. серед країн СНД лише одна Росія демонструвала цей показник конкурентоспроможності на рівні, близькому до рівня середнього для світу загалом, що становив 8,3 тис. дол. на одного мешканця, в Україні його рівень знизився майже удвічі – до 4,5 тис. дол., і це вже становило лише 1/6 рівня для країн ЄС. У 2005 р., не дивлячись на позитивні тенденції економічного зростання, лише Росія змогла перевищити показник для світу загалом (11 тис. дол. та 9,6 тис. дол. на одного мешканця відповідно). Водночас найбільше наблизилася до його рівня Казахстан, Туркменія і Білорусь, Україна ж продемонструвала його досягнення на 1/3, а середній рівень для країн ЄС досягла лише на 1/4.

Конкурентоспроможність країн на світовому рівні (Індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI)) у передкризовий період (за 2007-2008 рр.) очолила перша десятка країн, до яких увійшли США, Швейцарія, Данія, Швеція, Німеччина, Фінляндія, Сінгапур, Японія, Велика Британія, Нідерланди. Серед країн, що входять до складу СНД, лідирувала Росія, що увійшла до шостої десятки і посідала 58 місце, Казахстан – 61, Узбекистан – 62, Азербайджан – 66, Україна – 73 місце, Вірменія – 93, Молдова – 97, Таджикистан – 117, Киргизія – 119 відповідно [5]. За статистичними даними МВФ середній показник ВВП на одного мешканця за 2008 р. по країнам СНД склав 7,56 тис. дол., тоді як в ЄС цей показник склав 33,08

тис. дол. [4]. Отже, Україна демонструє показник, середній для країн СНД, але він складає лише 23 % від рівня ЄС.

Головні причини відставання пострадянських республік значною мірою пов'язані з об'єктивними чинниками. Розпад СРСР призвів до руйнування колись єдиного інтегрованого народногосподарського комплексу, відбувся розрив єдиних виробничо-технологічних ланцюгів, що утворилися за тривалий час, оскільки ступінь інтегрованості республіканських економік у загальносоюзні економічні процеси була надзвичайно високою. Наприклад, в Україні в 1990 р. лише 7 % її промислової продукції вироблялось поза межами загальносоюзних міністерств, найвищою була кооперація в машинобудівному комплексі: у виробництві автомобільної та авіаційної продукції понад 80 % комплектуючих надходили з інших республік.

Після розпаду СРСР перевага була віддана ліберальному курсу реформ, центр тяжіння яких був зосереджений на зміні відносин власності і проблемах фінансової стабі-

лізації, а інші процеси реструктуризації економіки вбачалися результатом дії ринку. Відтак вже у 1995 р. динаміка макроекономічних показників засвідчила значне зниження ВВП і в більшості країн СНД зниження обсягів промислової продукції, що супроводжувалося наростанням безробіття (див. табл. 2). Причому для України щорічний темп падіння ВВП на поч. 1990-х рр. складав понад 10 % з випереджальним скороченням саме промислової продукції. До 2000 р. у всіх країнах СНД вдалося зупинити падіння таких макроекономічних показників як ВВП та обсяги промислової продукції і забезпечити поступове їх щорічне зростання, стабільно зростаючи їх динаміку демонструє Білорусь, де в 2000–2008 рр. досягнуто найвищі показники макроекономічної динаміки серед країн СНД і найнижчий рівень безробіття. Україна з найкращих позицій, досягнутих у 2004 р., демонструє найнижчі показники серед більшості країн СНД у 2008 р.

Таблиця 2. Динаміка макроекономічних показників країн СНД*

Країна	1995			2000			2004			2008		
	Приріст ВВП, %	Індекс обсягу ПП, %	Рівень безробіття, %	Приріст ВВП, %	Індекс обсягу ПП, %	Рівень безробіття, %	Приріст ВВП, %	Індекс обсягу ПП, %	Рівень безробіття, %	Приріст ВВП, %	Індекс обсягу ПП, %	Рівень безробіття, %
Азербайджан	-11,8	78,6	0,7	11,1	106,9	1,2	10,2	105,7	1,4	10,8	106,0	6,1
Білорусь	-10,4	88,3	2,5	5,8	107,8	2,5	11,4	115,9	2,5	10,0	111,0	0,8
Вірменія	6,9	101,5	6,7	5,9	106,4	11,7	10,1	102,4	9,6	6,8	102,0	6,3
Грузія	2,6	86,5	...	1,8	110,8	10,3	6,3	108,6	12,6	...	...	...
Казахстан	-8,2	91,8	11,0	9,8	115,5	12,8	9,6	110,4	8,4	2,4	102,0	6,4
Киргиз стан	-5,4	82,2	1,8	5,4	106,0	3,1	7,0	104,6	2,8	7,6	115,0	8,2
Молдова	-1,4	96,1	...	2,1	107,7	8,5	7,4	108,2	8,1	7,6	100,7	3,6
РФ	-4,1	96,7	8,5	10,0	111,9	10,5	7,2	107,3	8,2	5,6	102,0	7,7
Таджикистан	-6,0	84,4	1,7	6,9	109,9	2,8	10,3	115,1	2,0	7,9	96,0	2,0
Туркменістан	-7,2	91	...	5,5	...	...	4,5	...	...	...	...	...
Узбекистан	-0,9	100,1	0,3	4,0	105,9	0,4	7,7	109,4	0,3	9,0	...	...
Україна	-12,2	88,0	5,6	5,9	112,4	11,6	12,1	112,5	8,8	2,1	96,9	6,4

* таблицю складено за матеріалами [6], [7]; у таблиці – приріст ВВП (1995–2004 рр.) – у цінах та ПКС 2000 р., що є міжнародно-співставними; відсотків до попереднього року, 2008 р. – у постійних цінах, відсотків до попереднього року; індекс обсягу промислової продукції – у постійних цінах, відсотків до попереднього року; рівень безробіття – відсотків до економічно активного населення, у середньому за рік.

За умов ринкової трансформації у країнах СНД держава практично самоусунулась від вирішення проблем структурно-технологічних перетворень в економіці, що були би спрямовані на формування виробництв новітніх технологічних укладів і дозволили б формувати конкурентоспроможну економіку і забезпечувати стійке економічне зростання. Відбулася своєрідна перебудова "навпаки" – у бік домінування низькотехнологічних енергоємних і екологічно небезпечних галузей. Зокрема, за винятком Білорусі і Молдови, сьогодні майже всі країни СНД мають сировинну орієнтацію експорту, у більшості з них декілька видів сировини і напівфабрикатів формують від 60 до 85 % загальної вартості експортних товарів [4]. В Україні, наприклад, частку експорту у виплавленому металі досягла 85 %, а частка продукції металургії є найбільшою в у промисловій продукції, внутрішній попит на метал у національній економіці фактично зруйновано. І якщо промисловими товарами власного виробництва Україна забезпечує внутрішній попит на 60–65 %, то інноваційною продукцією – лише на 25–30 % [2, с. 168]. А для продукції кінцевого споживання цей показник буде набагато нижчим.

За незалежними експертними оцінками Всесвітнього економічного форуму відмічається, що країни – учасниці СНД (передусім це Росія, Україна, Білорусія і Казахстан) за показником "інтелектуальної сировини" випереджають зокрема Німеччину, Францію та Велику Британію. Але мірою переходу інтелектуальної сировини від ОІВ до якісно нового стану – стану комерціалізованої продукції – країни СНД замикають рейтинги. На ефективність інноваційної діяльності починають впливати такі чинники як недостатність державного фінансування ДіР, недосконалість законодавчої бази, недоліки в регулюванні підприємницької діяльності, нездатність підприємств здійснювати ефективний бухгалтерський облік активів з ОІВ по

нематеріальних активів тощо. Відтак на світових ринках товарів, де уречевлено наукові і технічні знання (ОІВ), частка США становить 60%, а середній показник по країнам СНД не перевищує 0,6 % [4].

Оцінка частки успішних інноваційних проектів із загального числа запущених в роботу по країнам ЄС за рахунок зростання капіталізації ОІВ і підвищення ефективності регулювання підприємницької діяльності дає наступні результати: у 2006 р. не менше 84 % від загального числа інноваційних проектів доведено до стадії комерціалізації продукту, в 2007 р. – не менше 90 %, в 2008 р. – 91 %. Для країн СНД такі результати поки не досяжні, адже для цієї групи країн відсоток успішних проектів не перевищує 7 %, і цим найбільше стурбовані інвестори, які не поспішають вкладати свої гроші в подібні проекти [8].

На державному рівні у країнах СНД, що володіють значним науково-технічним і виробничим потенціалом (передусім йдеться про Україну, Російську Федерацію, Казахстан та Білорусь), законодавчо визначено, що інноваційний шлях є стратегічним орієнтиром розвитку їх економік. Реалізація такого шляху пов'язується із використанням програмно-цільового методу державного регулювання, що має значно підвищити ефективність державного фінансування інноваційного розвитку, а також створення умов для формування і функціонування інноваційної інфраструктури, що покликана забезпечувати ефективне регулювання і капіталізацію активів з ОІВ з метою виходу на світові ринки інноваційної продукції.

У Російській Федерації перехід до інноваційного шляху розвитку базується на реалізації Пріоритетних напрямів розвитку науки, технологій і техніки, що були затверджені Президентом РФ у 2006 р., та затвердженому переліку критичних технологій РФ, прийнято також федеральну цільову програму "Розвиток інфраструктури

наноіндустрії в РФ на 2008–2010 рр." [8]. У Росії серед країн СНД накопичено найбільший досвід створення інноваційної інфраструктури: діють уже 84 технопарки. Вони створюються при університетах, на базі великих наукових центрів і в академістечках. Підприємства, що входять до складу технопарку, звільняються від імпорتنних митних зборів, мають довгострокове право на користування землею, користуються системою пільгового оподаткування, отримують бюджетне фінансування та соціальні пільги для працівників.

Концепція і Програма розвитку промислового комплексу Білорусі на 1998–2015 рр. була прийнята у Білорусії вже у 1998 р., надалі реалізуються Концепція і Програма структурної перебудови і підвищення конкурентоспроможності економіки Республіки Білорусь, з 2001 р. розроблено і прийнято низку державних науково-технічних програм за рішенням найбільш значущих народногосподарських, екологічних і соціальних проблем по пріоритетним напрямкам науково-технічної діяльності на 2001–2005 рр. [9]. Уперше проект створення науково-технологічного парку, який комплексно вирішує питання трансферу технологій і їх комерційного використання в економіці регіону, у Білорусії був реалізований в Могильові в 1993 р. "Технопарк Могильов" виконує також функції інкубатора малого підприємництва, бізнес-інноваційного центру, центру трансферу технологій. Інший технопарк, що успішно діє, створений на базі Білоруського національного технічного університету, де активно розробляються та освоюються ресурсозберігаючі і екологічно чисті процеси у галузі металургії, зварки, ливарного виробництва, обробки матеріалів тиском, порошкової металургії, термічної і хімічної дії на метали. Всього в країні зареєстровано і діють п'ять технопарків.

Базовими нормативно-правовими документами інноваційної політики Республіки Казахстан є Стратегія індустріально-інноваційного розвитку Казахстану на 2003–2015 рр., Програма по формуванню та розвитку національної інноваційної системи Республіки Казахстан на 2005–2015 рр., а також закон "Про державну підтримку інноваційної діяльності", і реалізація цих директивних документів проводиться на основі виконання дворічних державних та регіональних програм індустріально-інноваційного розвитку. Такі програми спрямовані на досягнення стійкого розвитку країни шляхом диверсифікованості галузей економіки і відходу від сировинної спрямованості розвитку до переробної [2, с. 422]. У Казахстані формується дворівнева система технопарків: національні, де чітко визначено галузеву спрямованість їх функціонування та введено пільгове оподаткування у межах спеціальної економічної зони, та регіональні. Сьогодні тут налічується 15 технопарків, у більшості вони створені як комунальні підприємства при місцевих органах державного управління, тобто представляють регіональний рівень системи технопарків. Основною метою створення цих об'єктів інноваційної інфраструктури є намагання завантажити спорожні виробничі площі і збільшити зайнятість працездатного населення. Так, наприклад, відповідно до статуту ВАТ "Астана-технопарк" з п'ятнадцяти видів діяльності тільки три відносяться до інноваційної сфери. Технопарк Казахського національного університету імені Аль-фарабі – це дослідницький підрозділ університету. Підтвердженням цьому є статус технопарку як підрозділу університету, а також те, що технопарк не співпрацює повною мірою з промисловими підприємствами. В Республіці передбачається активізувати діяльність держави в створенні і управлінні технопарками, що дозволить розширити й удосконалити практику застосування ринкових механізмів в управлінні господарюючими суб'єктами, а також сформулювати ефективні моделі технопарків [10].

Як бачимо, у країнах СНД вже створено відповідну нормативно-правову базу щодо активізації їх інноваційного розвитку, розбудовується інноваційна інфраструктура, де

вагому роль починають відігравати такі її об'єкти як технопарки. Водночас проблеми подолання структурних дисбалансів економік країн СНД, що були єдиним народногосподарським комплексом з високим рівнем економічної інтеграції, поки що не вирішені. За умов, коли консервуватиметься домінування у галузевій структурі національних економік галузей з низьким рівнем доданої вартості, що зокрема досягається через посилення сировинної орієнтації експорту (чи це український метал, чи російський або туркменський газ), навіть висока динаміка макроекономічних показників не дозволить досягати високих рівнів добробуту населення. Це пов'язано з низьким рівнем оплати праці працівників низько технологічних галузей і високою вартістю інноваційної (у т. ч. наукомісткої) продукції, яка домінує в імпорті цих країн. Імпортування інноваційної продукції вирішує проблеми задоволення споживчого попиту у короткостроковому періоді, але породжує довгострокові проблеми інвестиційного характеру. Домогосподарства схильні витратити на придбання інноваційної продукції саме заощадження. Відтак, коли інноваційна продукція є імпортною, внутрішні заощадження не зможуть перетворитися на внутрішні інвестиції, а стануть джерелом інвестицій для зарубіжних держав, де створюється і виробляється інноваційна продукція. Такі небезпеки притаманні для всіх країн СНД.

Задля подолання багатьох спільних проблем соціально-економічного розвитку у листопаді 2008 р. було розроблено Міждержавну цільову програму інноваційного співробітництва країн СНД на період до 2020 року. У 2009 р. розпочалась робота по підготовці країн – учасниць СНД до реалізації програми, яка має тривати до 2011 р., а з 2012 р. планується розробка перших спільних інноваційних проектів.

Основними задачами програми стали:

- створення, підтримка і розвиток міждержавного середовища генерації знань і інноваційної діяльності в широкому діапазоні як бази для вибору і реалізації великомасштабних міждержавних пріоритетних проектів;

- створення передових технологій, що мають комерційне значення, для подальшого застосування в різних галузях економіки, використання інноваційних механізмів їх практичної реалізації на користь СНД з урахуванням національних інтересів держав – учасниць СНД.

Реалізація заходів, передбачених Міждержавною цільовою програмою інноваційної співпраці, повинна створити передумови для отримання таких ефектів:

- на макрорівні – збільшення внеску в приріст ВВП, підвищення ефективності підприємств за рахунок технологічного переозброєння, зниження частки сировинного сектора в економіці, що має тенденцію випереджального зростання, покращення структури експорту за рахунок зростання частки продукції з високим рівнем доданої вартості і підвищення питомої ваги власної наукомісткої продукції на світовому ринку;

- на мікрорівні – збільшення чисельності і питомої ваги в економіці інноваційно-активних підприємств, зростання капіталізації підприємств за рахунок інтелектуальної власності, підвищення зацікавленості підприємств до інновацій і зростання частки недержавного фінансування ДіР, поліпшення фінансового стану і підвищення ефективності діяльності організацій науково-технічної сфери, збереження і розвиток їх інноваційного потенціалу, збільшення частки нематеріальних активів, що знаходяться в господарському обороті, зміцнення зв'язків і розширення взаємовигідної співпраці між наукою, освітою і виробництвом;

- у сфері інноваційного розвитку – скорочення термінів освоєння нових передових технологій, активізація інноваційно-технологічного обміну між підприємствами держав – учасниць СНД, збереження унікального науково-дослідного устаткування, забезпечення ефективного захисту прав на результати інтелектуальної діяльності;

- у бюджетній сфері – концентрація бюджетних ресурсів для підтримки інноваційної діяльності, підвищення прозорості і результативності бюджетних витрат з інноваційної тематики, скорочення числа бюджетних наукових організацій, підвищення рівня позабюджетного співфінансування витрат на проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, забезпечення додаткових податкових надходжень.

Зазначені ефекти планується досягти завдяки:

- розробці узгодженої лінії щодо використання енергетичних ресурсів і транспортних послуг, розвитку спільних ринків окремих видів продукції;
- розвитку взаємодії в області транспорту, зокрема формування мережі міжнародних транспортних коридорів на просторі СНД;
- розвитку виробничих коопераційних зв'язків між підприємствами і технологічно взаємопов'язаними виробництвами, розробка міждержавних програм по технічному переозброєнню, інноваційним технологіям, взаємодія на передових напрямках науково-технічної співпраці;
- розробці і реалізації масштабних інноваційних проектів, в першу чергу, у пріоритетних галузях економік країн СНД;
- створенню ефективних механізмів платіжно-розрахункових відносин;
- створенню фінансово-промислових груп, транснаціональних компаній, спільних підприємств і інших форм економічного співробітництва;
- співпраці в рамках СНД в екологічній сфері, попередженню надзвичайних ситуацій і ліквідації наслідків лих [10].

Загалом реалізація Міждержавної цільової програми інноваційної співпраці має забезпечити підвищення інноваційної активності суб'єктів господарювання, створити необхідну інноваційну інфраструктуру, забезпечити розвиток науково-технічного і технологічного потенціалу країн СНД, що дозволить підвищити їх загальну ефективність і створить необхідні передумови для реалізації інноваційного шляху соціально-економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності цих країн і добробуту їх громадян.

Спільність проблем соціально-економічного розвитку і значний досвід взаємодії в господарській площині, хоча і за іншої соціально-економічної системи, наявність спільних інтересів саме у сфері інноваційного розвитку, передусім виробництва наукомісткої продукції, що потребує не лише об'єднання інтелектуальних, матеріально-технічних та фінансових ресурсів, але й містких ринків збуту на теренах країн СНД з новим імпульсом актуалізують необхідність розробки цими державами спільної інноваційної політики. Реалізація спільної інноваційної політики країн СНД дозволила б вирішувати структурні проблеми їх ринкової трансформації, які загострюються за умов глобалізаційних викликів, проблеми відродження їх науково-технічного потенціалу та його ефективного використання на основі комерціалізації результатів спільних ДіР, виходу і закріплення своїх позицій на світових ринках наукомісткої продукції. Усвідомлення таких проблем і викликів сучасності втілюється у розроблені Міждержавної цільової програми інноваційного співробітництва країн СНД на період до 2020 року для відновлення співробітництва в інноваційній сфері. Успішна її реалізація, що залежить у т.ч. від політичної волі лідерів країн СНД загалом і України зокрема, дозволить забезпечити завдяки ефективному міжнародному співробітництву в інноваційній сфері нову якість економічного зростання, особливо у наступній після світової фінансово-економічної кризи фазі підйому.

1. Жилінська О. І. Тенденції винахідницької діяльності у глобалізаційному контексті // Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер. "Економіка". – 2008. – Вип. 107. 2. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / Авт.-упоряд.: Г. О. Андрощук та ін. – К.: Парламентське вид-во, 2009. 3. Мировая экономика: прогноз до 2020 года / Под ред. А. А. Дынкина. – М., 2007. 4. Офіційний сайт Міжнародного Валютного Фонду. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.imf.org> 5. World Competitiveness Yearbook 2000, IMD: www.imd.ch/wcy/ranking 6. Статистичний щорічник України за 2005 рік / За ред. О. Г. Осауленка. – К.: Вид-во "Консультант", 2006. 7. Україна у цифрах 2008. Статистичний збірник / За ред. О. Г. Осауленка. – К.: ДП "Інформ.-аналіт. агентство", 2009. 8. Сайт інновацій и предпринимательства в РФ. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.innovbusiness.ru> 9. Официальный сайт делового центра Содружества Независимых Государств. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bc-cis.ru> 10. Официальный сайт исполнительного комитета Содружества Независимых Государств. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cis.minsk.by>.

Надійшла до редакції 22.02.10

О. Красота, канд. екон. наук, доц.

МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ У ПОДОЛАННІ КРИЗИ

У статті аналізується економічна сутність малого підприємництва як з точки зору його загальновидових, типових для підприємництва ознак, так і специфічних; визначається роль у подоланні кризи та її негативних соціально-економічних наслідків; доводиться необхідність дієвої підтримки з боку держави.

The article analyses the economic essence of small entrepreneur, its general and specific characteristics, determines its part in the get over of crisis and its negative economic and social consequences, proves the necessity of real government support.

Розвиток малого підприємництва відбувається в Україні за умов складного та нестабільного економічного та політичного клімату. Негативно вплинуло на його подальший розвиток загальне погіршення економічної ситуації в країні, що пов'язано із світовою економічною кризою, куди виявилася втягнутою і економіка України.

Мале підприємництво як самостійне соціально-економічне явище існує в Україні близько двох десятиліть, в той час як в розвинутих економічних системах воно є невід'ємною складовою й органічним структуроутворюючим елементом сучасної економіки змішаного типу вже протягом двох століть. Саме тому мале підприємництво як предмет економічного дослідження потребує, наперед, його чіткого категоріального визначення. Це обумовлено загальним теоретичним і практичним значенням його ролі у подоланні кризи та її негативних соціально-економічних наслідків.

Численна західна література з питань малого підприємства, як правило, обходить проблему з'ясування його соціально-економічної сутності та відтворюючої ролі в пе-

ріоді кризових потрясінь економіки, а зосереджується переважно на практичних аспектах його функціонування: технологія заснування і управління, організація, державне регулювання тощо. Це пояснюється тривалим і безперервним історичним процесом розвитку і інтегрованістю малого підприємництва в економічну систему розвинутих країн. До числа найвагоміших західних дослідників малого підприємства відносять Брю С., Галагера Р., Друкера П., Міленбуша Х., Мескона М., Речмена Д., Хейне П., Хоскінга А., Шумпетера Й. та ін.

У вітчизняній економічній літературі відсутність вичерпного категоріального визначення малого підприємства та його ролі у подоланні кризи пояснюється відносною новітністю цього економічного утворення та недостатньою теоретичною розробкою названої проблеми. Відомими дослідниками малого підприємства є Варналії З., Вороніна Л., Ковальчук Т., Панченко Є., Соболь Н. та ін. Вплив спаду економіки на бізнес-середовище і, навпаки, вплив діяльності невеликих підприємницьких структур на нівелювання кризи зацікавила вітчизняних дослідників та